Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını

Tarih İncelemeleri Dergisi IV

ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA ATATÜRK'E ARMAĞAN

EGE ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
BORNOVA — İZMİR
1989

ŞAHRUH'UN KARA-KOYUNLULAR ÜZERİNE SEFERLERİ

İsmail **AKA**

Timur, batıya yaptığı "Yedi Yıllık Sefer" diye bilinen en son ve en uzun seferi sırasında Memlûkler ile Osmanlılara ağır darbeler indirdikten sonra, sefer dönüşü Bingöl havalisine geldiğinde, daha önce ölmüş bulunan oğlu Ömer Şeyh(1)'in oğullarından Pir Muhammed, Şiraz'ın kendisine ikta edildiğine dâir yarlık ve noyanlar ile gönderilirken, Şiraz'daki kardeşi Rüstem'e başka bir haberci gönderilerek, orduya katılması buyurulmuştu. Fakat o Isfahan yakınlarındaki Curbadakan havalisinde Hansar'a vardığında, bu defa kendisine Isfahan'ın verildiği haberini aldı(2).Yine bu sıralarda Timur'un üçüncü oğlu Miranşah'ın oğullarından Ebubekir Mirza'ya Diyarbekir ve Mardin taraflarından başlayıp, Basra'ya değin bütün Irak-ı Arab tefviz edilip, yanına seçkin birçok begler de katılarak, az önce buralara yeniden hâkim olmuş bulunan Kara Koyunlu Kara Yusuf Beg üzerine gönderildi. Ayrıca Ömer Şeyh'in oğullarından Mirza Rüstem de kendisine katılacaktı(3).

Ankara Savaşı'ndan sonra 1403 yılında Gürcistan'a gelen Timur, burada fetihlerde bulunarak, Kür ırmağını geçti ve kışlamak için Karabağ'a giderken Beylekan'a geldiği sırada, çoktandır harap bir durumda kalmış bulunan Beylekan'ın imarını ve Aras ırmağından buraya bir kanal açılmasını buyurdu(4). Kışı Karabağ'da geçirmekte iken orduya çağırılmış olan Miranşah'ın oğlu Mirza Ömer, 1 Cemaziyelevvel 806 (16 Kasım 1403) Cuma günü Semerkand'dan gelerek dedesinin huzuruna çıktı(5). Kışı Karabağ'da çıkaran Timur, 14 Ramazan

---

1-Timur'un bu oğlu Fars bölgesinden babasının yanına gelirken 796 yılı R.evvel ayı (Aralık 1393 /Ocak 1394)'nda Bağdad'a dört konak uzaklıktaki Hurmatu kalesi yöresinde atılan bir okla öldürülmüş(Şerefeddin Ali-i Yezdî, **Zafernâme,** yay. Muhammed Abbasî, Tahran 1336h.ş.,I,473-475;Nizâmeddin-i Şâmî, **Zafernâme**,yay.Felix Tauer,Praha 1937,I,147), bundan dolayı Fars bölgesinin idâresi, o tarihte henüz 16 yaşında bulunan oğlu Pîr Muhammed'e verilmişti Pîr Muhammed için bk.İsmail Aka,"Timur'un Ankara Savaşı(1402) Fetihnâmesi", **Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi**-, XI/15,15,nr,24.

2-Yezdî,II,514

3-Şâmî,I,278;Yezdî,II,369 v.dv.Rüstem, Hille'de Ebubekir'e katıldıktan sonra onlar Yusuf Beg üzerine yürüyüp, Hît(Sîb) köyü karşısındaki Nehru'l-Ganem kıyısında kendilerini bekleyenKara Koyunlu begi ile karşılaşarak gâlip gelmişler, Yusuf Beg Suriye'ye doğru kaçmış, kardeşi Yar Ali öldürülmüş, hanımı tutsak alınmıştı(Yezdî, II,391 v.dv.).Savaş 1403 yılı Temmuz-Ağustos aylarında vukubulmuştur(Faruk Sümer, **Kara Koyunlular**, Ankara 1967,I,65).

4-Şâmî,I,291;Yezdî,II,386.Yezdî'ye göre(II,18)Timur,işlenebilecek hiç bir yerin boş kalmasına râzı değildi.

5-Şâmî,I,291;Yezdî,II,393.Yine burada iken Ömer Şeyh'in oğullarından İskender'e Hemedan, Nihâvend, Vurucird ve Lûr-i Kûçek yöreleri verilmişti(Yezdî, II,399).

806(1)(26 Mart 1404)Çarşamba günü Semerkand'a gitmek üzere buradan hareketle, köprü kurmak suretiyle Aras ırmağını geçip, Nehr-i Barlas köylerinden Nimetâbâd civarına geldiği sırada, daha önceden kararlaştırıldığı üzere tertiplenmiş bulunan toyda 25 Ramazan (6 Nisan) Pazar günü al tamgalı yarlık ile Hülagü Han tahtını yâni Hürmüz'e kadar Fars ve Kirman, Rey'den Azerbaycan'a kadar Irak-ı Acem, Arran, Mugan, Karabağ, Gilânât, Şirvan, Şemahi, Derbend, Gürcistan, Abhaz, Hicaz'a kadar Diyarbekir ve Irak-ı Arab, İstanbul'a kadar Rum diyarı, iskenderiye ve Nil'e kadar Şam diyarını Mirza Ömer'e verdi(2).Fars ve Arab Irak'ındaki Timurlu mirzaları ile Şirvanşah Şeyh İbrahim, Mardin hâkimi Sultan İsa, Van hâkimi Melik İzzeddin Şir, Gürcü kralı Köstendil,Urmiye hâkimi Dizek, Meraga hâkimi Çalık ve Erdebil hâkimi Bistam Beg de Ömer'e bağlı olacaklardı(3). Timur, Emir Cakû oğlu Cihanşah'ı ona atabeg tâyin edip, yanına bâzı begler ve 10,000 kişilik bir kuvvet bırakarak, öğütlerde bulunup(4),Semerkand'a doğru yola çıktı(5)

Semerkand'da bir müddet kalan Timur'un, doğuya doğru çıkmış bulunduğu bir sefer sırasında Otrar'da ölümü, kurduğu devletin kaderi üzerinde büyük bir tesir yaptı. Cengiz Han'ın ölümünden sonra bütün arzuları yerine getirildiği halde, Timur'un vasiyetine aslâ riâyet edilmemiştir. Timur'un, torunlarından Pir Muhammed'i veliahd tâyin ettiği bilinmekle berâber, hiç kimse onun hükümdarlığını tanımamış ve adına para bastırmamıştır.

Esasen daha Timur'un Azerbaycan'dan ayrılmasından sonra, iki kardeş, yâni Mirza Ömer ile Ebubekir arasında başlayan geçimsizlik, bundan sonra açık bir mücâdele hâlini aldı. Mirza Ömer bu mücâdelede başarılı olamayınca, amcası Horasan hâkimi Şahruh'a sığınmış, fakat az sonra ona karşı ayaklanması sonucu 1407 yılında Cam civarında yenilerek kaçmış ve Murgab yöresine geldiğinde Şahruh'un adamları ile giriştiği vuruşmada yaralanarak, tedavi için Herat'a getirilirken yolda ölmüştür(6).

1-Yezdî,II,402;Hâfız-i Abrû,"Zail-i Zafar-nâma-Continuation du Zafarnâma de Nizâmuddîn Şâmî par Hâfız-i Abrû" éditée d'apres les manuscrits de Stamboul par Felix Tauer, **Archiv Orientalni** VI, 431; aynı eser, yay.Behmen Kerimî,Tahran 1328 h.ş.,s.10.**Kara Koyunlular**,s.70:4 Ramazan.

2-Zeyl-i Zafernâme, Tauer,s.432 v.dv.;Kerimî,s.10 v.dv. Burada hükmün bir sureti de bulunmaktadır. Abdürrezzak-ı Semerkandî **(Matla' Sa'deyn ve Mecma' Bahreyn**, yay.Muhammed Şefi',Lahor 1360 h.,s.20-21), Timur'un bu yerleri Miranşah ile oğulları Ebûbekir ve Ömer'e bıraktığını ifâde etmektedir.

3-Yezdî,II,403;**Kara koyunlular**,s.70.Babası Miranşah'ın begleri ve askerleri de ona verilmiş ve böylece o oğlunun buyruğu altına konulmuş oluyordu.

4-Tâcü's-Selmânî,**Tarihnâme**,Lala İsmail Efendi Ktb.,nr.304,114a-b;Almanca tercüme ve faksimile olarak yay.H.R.Roemer,**"Şamsal-Husn "Eine Chronik vom Tode Timurs bis zum Jahre 1409 von Tag as-Salmânî**,Wiesbaden 1956,s.84.

5-Yezdî,II,403.

6-Tâcü's-Selmânî,130a-131b;Hvandmîr,**Habibu's-Siyer**,yay.Celâleddin Humayî, Tahran 1333 h.ş.,III,565.Mirza Ömer'in faaliyetleri için bk.İsmail Aka,"*Timur'un Ölümünden Sonra Doğu-Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", **Türk Kültürü Araştırmaları**, yıl XXII1-2(1984),s.49-66 .

Kardeşini bertaraf etmekle Azerbaycan'da duruma hâkim olan Ebubekir'in karşısına bu sefer beklenmedik ve yaman bir rakip çıktı. Bu, vaktiyle Timur'un önünden kaçarak Memlûklere sığınmak isteyen, ancak bu mümkün olmayınca Osmanlı devletine sığınan ve Timur ile Bâyezid arasında anlaşmazlık sebeplerinden birini teşkil eden Kara Koyunlu Kara Yusuf Beg idi. Bâyezid'e sığınan Yusuf Beg'e başlagıçta Aksaray yöresi dirlik olarak verilmiş; o,8-9 ay kadar Türkiye'de kalıp, Bâyezid'in Erzincan seferine katılmış ve Ankara Savaşı'ndan önce 1402 yılı başında, Timur'un askerleri Sivas-Kayseri taraflarına geldiğinde, Bursa'dan ayrılarak, Irak ve Suriye'de mâceralı yıllar geçirdikten, Memlûklerin Şam naîbi Şeyh el-Mahmudî ile birlikte Mısır üzerine başarısızlıkla sonuçlanan bir sefere katıldıktan ve Musul yöresinde bir süre oyalandıktan sonra, ata yurdu olan Doğu Anadolu'ya gelmişti. O bu bölgede ,Van ve Bitlis hâkimlerine kendi hâkimiyetini kabul ettirmiş(1),ardından Erzurum yöresindeki Avnik'e yürüyerek, Timur'un Azerbaycan'dan ayrılırken "Türkmen Kara Yusuf'a dikkat etmesini" tenbihlediği Emir Doladay'dan kaleyi almaya muvaffak olmuştu. Böylelikle Timurlular Doğu Anadoluda sâhip oldukları son üslerini de elden çıkarmış, bölgede Timurlu hâkimiyeti kesin olarak sona ermiş oluyordu.

Doğu Anadolu'ya dönen Yusuf Beg'in faaliyetlerinden endişelenen Van hâkimi İzzeddin Şir, Kara Koyunlu hâkimiyetinden kurtulmak için Mirza Ebubekir'i Yusuf Beg üzerine yürümeye teşvik ve tahrik etmişti. Nihâyet taraflar Aras suyu kıyısında karşılaşmışlar (1 Cemâziyelevvel 809/14Ekim 1406) ve Ebubekir yenilerek kaçmış, Yusuf Beg ise Tebriz'i işgal etmiştir (2). Ebubekir'in buraları kurtarma çabaları fayda etmemiş, 24 Zilkade 810 (21 Nisan 1408) tarihinde Tebriz'in güneyinde Serdrûd'da yapılan ikinci savaşta Mirza Ebubekir sâdece yenilmekle kalmamış, babası Miranşah Türkmenler tarafından öldürülmüştü(3). Bundan sonra Ebubekir Azerbaycan'da durumu kendisi için uygun görmeyip, Kirman'a giderek İdigu Barlas'ın oğlu Sultan Üveys'in yanına gelmiştir. Lâkin o burada bâzı faaliyetleri ve hâkimiyeti ele geçirmek istemesinden dolayı İdigu Barlas'ın oğulları ile giriştiği bir vuruşmada 1409 yılında öldürülmüştür(4).

1-**Kara Koyunlular**,s.68-69.

2-**Kara Koyunlular**, s.72 v.dv;Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu,s.61 v.dv.

3-**Kara koyunlular**,s.74 v.dv.; Timur'un Ölümünden sonra Doğu Anadolu, s.64 v.dv. Miranşah'ın cesedi önce, tanınmış pek çok kimsenin gömülü bulunduğu Tebriz yakınındaki Sorhab'da gömülmüş, daha sonra adamlarından Şems-i Gurî onun kemiklerini gizlice buradan alarak, derviş kıyâfetinde Mâveraunnehr'e götürüp, Şehr-i Sebz'de gömülmüştür (Hâfız-i abrû, **Zubdetü't-Tevârih**, Fâtih Ktb.,nr.4370/ 1,422b;Matla' Sa'deyn,s.116).Cesedin Ebû Said (1451-69) devrinde Semerkand'a nakli mümkündür. Mezar taşında, cesedin Gûr-i Emîr'e ne zaman nakledildiği, mezar taşının ne zaman ve kim tarafından dikildiği de belli değildir. Miranşan'ın mezar kitâbesi için bk.A.A.Semenov,"Gûr-i Emîr türbesindeki Timur'un ve ahbadının mezar kitabeleri," çev.Abdülkadir İnan, **Belleten** (1960),XXIV/93,159-162.

4-Tâcü's-Selmânî, 159b;Mirhvand, **Ravzatu's-Safa**,yay.Abbas Perviz, Tahran 1339 h.ş.,VI,563. Onu önce Bem civarındaki Günbed-i Şuayb Bini'de gömmüşler, kemikleri daha sonra dervişler tarafından gizlice Semerkand'a götürülmüştür (Hasan b.Şehabeddin Hüseyin b.Tâceddin-i Yezdî (İbn Şihab), **Câmlu't-Tevârih-i Hasanî**,Fatih Ktb.,nr.4307,41a).

Böylece Azerbaycan ve Acem Irak'ı Timur'un ölümü üzerinden daha üç yıl kadar kısa bir zaman geçtiği halde Timurlu mirzâlarından tamamen boşalmış bulunuyordu. Artık Timur imparatorluğunun mühim bâzı bölgeleri ilk defa olarak elden çıkmış ve Kara Koyunlular bir aşiret ve beglikten devlet haline gelmişlerdir.

Timur öldüğü sırada Herat'ta bulunan küçük oğlu Şahruh, başlangıçta Semerkand'ı ele geçiren yeğeni Halil Sultan ile mücadele etmek zorunda kalmış, bu mücadeleler sonucunda Halil Sultan tutsak alınmış ve kendisi ile varılan anlaşma üzerine savaşa son verilmişti. Halil Sultan'ın tutsak alınması ve Semerkand'ın Şahruh tarafından ele geçirilmesi ile Timur'un mirası için yapılan saltanat mücadeleleri hemen hemen sona ermiş gibi idi.

Mâverâünnehr'deki mücadeleler sonucu muvaffakolamayan Halil Sultan, Uzunata'da amcası Şahruh ile görüştükten sonra Semerkand tahtını Şahruh'a bırakarak Herat'a gelmiş ve buradan da 10.000 atlı ile babasının eski yurduna giderek eline geçirebildiği yerleri geri almak ve istediği yerde kalmak üzere Irak-ı Acem ve Azerbaycan taraflarına gönderilmiş ve 7 Zilkade 812(13 Mart 1410) Cuma günü Herat'tan hareket(1) ile Rey'e gelmişti. Şahruh kendisinin de arkadan yola çıkacağını söylemişti. Babasının ölümünden sonra Horasan ve Mâverâünnehr'de hâkimiyetini sağlamlaştırmakla geçiren Şahruh'un, babasının devletini yeniden kurma hususunda batıya doğru yaptığı ilk teşebbüs bu olmuştur. Halil Sultan Rey şehrine gelmiş, fakat daha ileriye gidememişti. Çünkü o bu sırada Isfahan ve Şiraz'daki Ömer Şeyh'in oğulları arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı Kara Koyunlular'a karşı bir iş görememiş, Isfahan'dan Rey'e çekildikten sonra hastalanıp, 16 Receb 814(2 Kasım 1411) Çarşamba günü Rey'de ölünce (2), Şahruh'un ümitleri boşa çıkmış, Kara Yusuf Beg ise bir ticaret merkezi olup, Tebriz'in emniyeti için önemli olan Sultaniye'yi ele geçirmişti.

Caferî(**Tarih-i Kebir**, Leningrad Umumî Ktb.,Pers. Nov.Serija, nr.201,300; almanca trc.Abbas Zaryâb-i Khoyî,**Der Bericht über die Nachfolger Timurs aus dem Tarih-i Kabir des Gaferî ibn Muhammad al-Husainî** , Mainz 1960,s.48)'ye göre ise o Bem şehri yakınında Baba Mahmud türbesine getirilerek gömülmüştür. Ayrıca bk. jean Aubin, **Deux Sayyirds de Bam au XVe siecle, Contribution a l'histoire de l'Iran timouride (Abh.AWL Mainz 1956,nr.7,s.34;İsmail Aka, Timur'un ölümünden sonra Güneyden sonra Güney-İran'da hâkimiyet mücadeleleri, Atsız Armağanı),** İstanbul 1976,s.9 Pek çok Timurlu mirzası gibi, Ebûbekir de şiir ile meşgul olmuş olup, onun türkçe bir beyti için bk. Ali Şir Nevaî, **Mecâlisu'n-Nefâis**,farsça tercümesinden yay. Ali Asgar Hikmet, Tahran 1323 h.ş.,s.124.

1-**Zubdetü't-Tevârih**, 455b; **Matla' Sa'deyn**,s.169.

2-**Zubdetü't-Tevârih**, 478.b **Matla' Sa'deyn**,s.212.Onun ölümünden sonra çok sevdiği hanımı Şad Mülk de intihar etmiş ve ikisi birlikte gömülmüşlerdi(İbn Arabşah,**Acaibü'l-Makdûr**,Kahire 1285,s.216). Onların bügün dahi Rey'de mevcut olan Tuğrul Beg Burcu'nda gömülü oldukları rivâyet edilmektedir(Hüseyin Kerimân,**Rey-i Bâstân**, Tahran 1349 h.ş.,II,440). İbn Arabşah'a göre (göst.yer) o, Irakî tarzında farsça şiirler söylemekte idi. Fakat daha mühim olarak hemen hemen bütün Timurlu mirzaları gibi o da türkçe şiirler söylemiştir. Onun şiirlerine misal için bk.Ali Şir Nevaî,Mecalis,s.125.

Fakat bunlar Şahruh'un azmini kıracak cinsten olaylar değildi. Timur'un ölümünden sonra Özbekler'in işgal ettikleri Harezm bölgesini emir Şah Melik, Deşt-i Kıpçak'ta cereyan eden kargaşalıklar dolayısı ile 1413 yılı başlarında tekrar ele geçirince, Horasan hâkimi bütün alâkasını batıya çevirmiş, oğlu Uluğ Beg'in Semerkand'dan gönderdiği fillerle ordusunu takviye ettikten sonra, 18 Receb 816(14 ekim 1413) Pazar günü Herat'tan Mâzenderan'a doğru hareket etmişti(1).Şahruh,Nişabur'a gelince yeğeni, Ömer Şeyh'in oğlu Mirza İskender'e haber göndererek, Kara Yusuf'a haddini bildirmek üzere baharda hareket edeceğini söylemiş ve Rey'de kendisine katılmasını istemişti. Ancak Şahruh'un hâkimiyetini tanımayan İskender, amcasına beklenmedik bir cevap vermiş, bunun üzerine Şahruh, Tebriz yerine Isfahan üzerine yürümenin daha uygun olacağına karar vermiş; 1414 ve 1415 yıllarında iki kere Irak-ı Acem ve Fars bölgelerine yürümek suretiyle buralarda Ömer Şeyh'in oğullarının nüfuzuna kesin olarak son vermişti(2).

1-Herat'ta vekâleten önce Mirza Suyurgatmış bırakılmış iken (**Zubdetü't-Tevârih,** 498a;**Matla' Sa'deyn**,s.254), daha sonra Baysungur tâyin edilmiş ve o, 817 yılı Muharrem ayı başında hareketle, Safer ayının 14'ünde(a.Semerkandî'ye göre 4 Safer)Çarşamba günü Herat'a varmıştı(**Zubdetü't-Tevârih**,500a;**Matla' Sa'deyn**,s.259).

2-Bunlar için bk.İ.Aka,**Güney Iran'da hâkimiyet mücadeleleri**, s.14-15;J.Aubin,**Deux sayyidss**,s.38 v.dv.Şahruh'a karşı ayaklanan İskender, bunda başarılı olamadığı gibi, amcasına tutsak düşmüştü. Onun hâkim olduğu bölgeler kardeşi Baykara'ya verilmiş, İskender ise öteki kardeşi acem Irak'ı hâkimi Rüstem'in yanına gönderilmişti(**Zubdetü't-Tevârih**,513a;**Matla' Sa'deyn**,s.282 v.dv.;Fasih Ahmed, **Mücmel-i Fasihî**,yay.Mahmud Ferruh, Meşhed 1339 h.ş.,s.218).Lâkin Rüstem,İskender'in gözlerine mil çektirdiğinden (Devletşah'a göre-**Tezkiretü'ş-Şuarâ**,yay.Muhammed Abbasî,Tahran 1337 h.ş.,s.371-,Gevherşad'ın gayreti ve Şahruh'un rızası ile onun gözlerine mil çekilmişti), Şahruh bundan memnun kalmayarak, İskender'in Rüstem'in yanından alınıp, Baykara'nın yanına gönderilmesini buyurmuştu.İskender buna rağmen sahneden çekilmemiş, Fars bölgesini yeniden ele geçirme teşebbüsünde bulunmuştu. Rüstem, onun üzerine bir ordu göndermiş, Kenduman'da bulunan iskender, Kaşkayî aşireti tarafından ele geçirilerek, Rüstem'in huzuruna getirilmiş(İbnŞihab,**Camiu't-Tevârih&l Hasanî**,'418b) ve onun tarafından 818(1415) yılında öldürülmüştür(**Zubdetü't-Tevârih**, 524a;**Matla' Sa'deyn**,s.315).Devletşah'a göre o(**Tezkire**,s.370-71)yiğitlik ve cömertlikte bütün akranından üstün olup, dâima kudreti ile övünür, kahramanlık şiirleri okur ve kendisi de bu tarz şiir yazardı.Muinüddin-i Natanzî'ye kendi tarihini yazdırdığı gibi, Türk diline de değer veriyordu. Şâirlerden Mevlânâ Haydar kendisine ithâfen Nizâmî'nin **Mahzenu'l-Esrâr**'ına türkçe bir nazire yazmış olduğu gibi(**Tezkire**,Gös.yerler;JAubin,"Le Mécénat Timouride a Chiraz",Studia Islamica (1957),VII,77),Ali Şir Nevaî'den önceki Çağatay edebiyatının en büyük şairi olarak kabul edilen Lûtfi, **Gül ve Nevruz** adlı türkçe mesnevisini yine bu mirzanın buyruğu ile Şiraz'da kaleme almıştır(F.Köprülü,İsl.Ansk."Çağatay edebiyatı" mad.,292a).Kendisi de türkçe şiirler yazmış olup, onun türkçe şiirlerine misal için bk.**Mecâlisü'n-Nefâis**,s.125.Caferî'ye göre (**Tarih-I Kebir,** 306a;alm.terc.,s.65) o,Şeyh Ali-i Şufî'nin türbesine gömülmüş; ibn Sihab'a göre ise (418a),Şah Melik onun başını Herat'a götürmüştü. ,geriye kalan oğlu Pîr Ali, 819 (1416)yılında ölmüştür.(**Mücmel-I Fasihî**,s.225).

Yusuf Beg.Timurlu mirzalarını yenmek ve ardından Celâyirli Sultan Ahmed'i ortadan kaldırmak suretiyle(1410),Azerbaycan'a hâkim olunca Timurluların tehlikeli bir komşusu halini almıştı. Şahruh daha önce Kara Koyunlular üzerine yürüme teşebbüsünde bulunup, bu maksatla Herat'tan ayrılmışken, daha sonra yeğeni iskender üzerine yürümek zorunda kalmış, Damgan'a gelindiğinde Sultaniye'den emir Bistam'ın elçisi gelerek bağlılığını ifâde etmişti. Şahruh elçiyi iyi bir şekilde karşılamış, Sultaniye kalesini berkiterek, o havaliye göz kulak olmasını bildirdikten sonra, oğlu veya kardeşini orduya katılmak üzere göndermesini istemişti(1).Yine bu günlerde Herat sarayına Kara Yusuf'un adamının bir mektup ile geldiği kaynaklarda ifâde edilmekte isede, maksat belirtilmemektedir(2). Kaynaklar, 818 yılı Muharrem ayı sonunda (Nisan 1415) Tebriz hâkiminin, güzel konuşması ile tanınan adamlarından Merdanşah'ı elçilik ile Herat'a gönderdiğini ve "eğer Şahruh Sultaniye kalesini kendisine bırakacak olur ise, onun hâkimiyetini kabul ile buyurduğu şekilde hareket edeceğini" bildirdiğini yazmaktadırlar(3).Herat hâkimi ise, sadakatın, elçilerin gidip-gelmesi, oğullarından birini Herat'a kendi yanına göndermesi ile anlaşılacağı ve bunları yerine getirdiği taktirde Sultaniye'ye kadar olan yerleri Tebriz hâkimine bırakacağını" ifâde ile elçiye dönme izni vermişti(4).

Herat hâkiminden böyle bir cevabın gelmesi tabiî idi. Fakat bu sırada beklenmedik bir olay, daha önce Şahruh tarafından kendisine Rey bölgesi verilmiş bulunan Miranşah'ın oğlu Mirza İcil'in ölümü vuku bulmuş(5), bundan yararlanmak isteyen Kara Yusuf'un, Sultaniye üzerine yürüdüğü öğrenilmişti.

Üstelik Ankara Savaşı'ndan sonra parçalanan Osmanlı devleti yeniden toplanmış, vaktiyle Timur'un hâkimiyetini tanımış olan Çelebi Mehmed'in(6) faaliyetleri de Herat'ta endişe konusu olmaya başlamıştı.Anadolu'da birliğin yeniden kurulmasını hoş karşılamayan Şahruh,818 yılı Zilhicce ayı ortalarında (Şubat 1416) emîrlerinden Burunduk Bahadur ile gönderdiği mektubunda

---

1-**Zubdetü't-Tevârih**,508a;**Matla'Sa'dayn**,s.264.Bistam'ın oğlu Bâyezid, Isfahan kuşatması sırasında orduya katılmış (**Zubdetü't-Tevârih**,507b;**Matla'Sa'deyn**,s.272),daha sonra sefer dönüşü, Şahruh Herat'a gelince Bistan bizzat kendisi gelerek, bağlılığını bildirmişti(**Zubdetü't-Tevârih**,515b;**Matla' Sa'deyn**,s.290).

2-Gösterilen yerler. Rumlu Hasan Beg'e göre (**Ahsenü't-Tevârih**, yay.Abdülhüseyn-i Nevaî,Tahran 1349 h.ş.,s.107) Yusuf Beg'in elçisinden önce Diyarbekir'den Kara Yülük'ün elçisi gelmişti.

3-**Zubdetü't-Tevârih**, 521b;**Matla' Sa'deyn**, s.307.

4-**Kara Koyunlular**,s.95;**Zubdetü't-Tevârih** ve **Matla' Sa'deyn**, gösterilen yerler.

5-Hâfız-i Abrû,onun ölüm haberinin 818 yılı Muharrem ayı sonunda (Nisan 1415) Herat'a geldiğini (522a),A.Semerkandî ise (s.308) Muharrem ayı sonunda öldüğünü yazarlar. Fasih'e göre ise o (**Mücmel-i Fasihî**,s.214),817(1414) yılında ölmüştü. Ancak o ay ve gün olarak tarihleri doğru vermekle birlikte, çoğu zaman olduğu gibi, yıl hususunda burada da yanılmıştır.

6-Halil Edhem, **Meşkûkât-ı Osmaniye**, İstanbul 1334,nr.88-91;P.Wittek, "Ankara bozgunundan İstanbul'un zaptına",çev.Halil İnalcık, Belleten (1943),VII/27,572.Timur ayrıca Edirne'ye yerleşen Süleyman Çelebi'nin Balkanlardaki hukukunu tasdik etmişti (Ş.Yezdî,II,332).

Osmanlı hükümdarını, kardeşlerini ortadan kaldırdığından dolayı kınamakta idi(1) Osmanlı hükümdarı ise söylediklerinin doğru, fakat hâkimiyetin ortaklık kabul edemiyeceği, ortaklığın düşmanlara daima fırsat ve cesaret verdiği cevabını vermişti(2).

Şahruh'un I. Azerbaycan Seferi:

Şahruh'un bu seferinin sebebi az önce Kara Koyunlular tarafından işgal edilmiş bulunan o devrin bayındır ve ticarî değeri yüksek olan Sultaniye ve Kazvin şehirleri ile Acem Irak'ının bu bölgesinin geri alınması isteği idi(3). Ayrıca Timur'un ölümünden sonra bu bölgede büyük bir kuvvet olarak ortaya çıkan ve Timurlu hâkimiyetine geniş sahalarda son veren Kara Koyunlu Türkmenleri ile Çağataylar arasındaki Miranşah'ın öldürülmesi ile ortaya çıkan intikam hissini de eklemek icab eder(4).

Maksadına savaşa baş vurmadan erişmek isteyen Çağatay hükümdârı, Sıddık adlı adamını bir mektup ile Azerbaycan'a göndererek, Kara Koyunlu beginin kendisine tâbi olmasını istemişti. Elçi dönüşünde Kara Yusuf'u sözle yola getirmenin imkansız olduğunu, elindeki kaleleri berkiterek zahire yığdığını, şeriatın bozulduğunu ifâde etmişti(5).Yine bu sıralarda Kara Yülük'ün Şahruh'a gönderdiği, fakat Kara Yusuf'un eline geçip, daha sonra oğlu İskender tarafından Osmanlılara gönderilen mektubunda bütün Anadolu begleri ile, Bizans ve Trabzon Rum imparatorları, Gürcü melikleri, Şirvan, Gilân ve Luristan hâkimlerinin Çağatay hükümdarını bekledikleri bildiriliyordu(6).

Kara Koyunlu beginin bu tutumu üzerine Cağatay hükümdârı, ülkenin her tarafına adamlar göndererek hazırlanılmasını buyurdu. Ordunun ihtiyaçları için Cebehâne'de bulunan 30.000 parça silaha ek olarak imalâthânelere 10.000 parça daha silah ısmarlanmış,ülke dahilinde ordunun ihtiyacı olan şeylerin günün

---

1-Feridun Beg, **Münşeâtü's-Selâtin,** İstanbul 1274,I,150.

2-Feridun Beg,I,151.

3-**Kara Koyunlular**, s.105.

4-Şahruh'un 816 yılında Kara Koyunlular üzerine yürümek maksadı ile hareket edip, Nişabur'dan yeğeni Fars hâkimi İskender'e gönderdiği mektuba bakınız(**Zubdetü't-Tevârih**.495a, 495b; **Matla' Sa'deyn**,s.247,395-96).

5-**Kara Koyunlular**, s.105;**Zubdetü't-Tevârih**, 550a;**Matla'Sa'deyn** 995. Yılı yanlış olmakla berâber, 818(1415)yılında Mısır müverrihleri Şahruh'un Fars bölgesine hâkim olduktan sonra Kara Koyunlular üzerine yönelerek, gönderdiği elçisi vasıtası ile, adları belirtilmemekle birlikte, iki yeri (Kazvin ve Sultaniye), daha önce savaş sırasında Kara Kara Yusuf'un eline geçirip, nikâhına aldığı Miranşah'ın karısı ve kızını, öldürülmüş olmasından ötürü Miranşah'ın diyetini ve onların mallarını istediğini, kendi adına sikke kesilip, hutbe okumasını istediğini kaydederler(Makrizî,**Kitâbü's-Sülûk**,yay.Said Aşur, Kahire 1972,IV, 300; İbn Hacer, **İnbaiu'l-Gumr**,yay.M.Abdulmuid Han, Haydarâbad 1972,VII,164).

6-Feridun Beg, I,153,Kara Yülük daha sonra Osmanlı hükümdârına gönderdiği mektubunda, Şahruh'a gönderdiği mektubun Cihanşah tarafından ele geçirilip yakıldığı, Tebriz'de sahte mühür ile Osmanlılara başka bir mektup gönderildiğini iddiâ etmiştir(Feridun Beg, I,154).

rayicine göre satın alınması buyurulmuştu(1).Mirza Uluğ Beg Semerkand'da bırakılmakla berâber 15.000 kişilik bir kuvvet göndermesi buyurulmuş, Herat'ta büyük beglerden Seyyid Ahmed Tarhan bırakılmıştı(2)

Şahruh, 823 yılı Şa'ban ayının 15'inde(3) (25 Ağustos 1420) Pazartesi günü Herat'tan hareket ile Magan Gölü'ne gelmiş, havaların sıcak olması ve ordunun toplanması için burada bir süre kalınması uygun görülmüştü. Burada iken Harezm valisi Emîr Şah Melik orduya katılmış ve Emîr Hasan Sufi Tarhan ile birlikte öncü tayin edilmişlerdi. Çağatay hükümdârı 4 Ramazan Cuma günü(12 Eylül) Magan'dan hareketle Nişabur'a gelmiş, burada iki gün kalıp avlandıktan sonra, Bahrâbâd köyünde Şeyh Sa'deddin, Harrakan'da Şeyh Ebû'l-Hasan-ı Harrakanî'nin, Bistam'da Bâyezid-i Bistamî'nin türbelerini ziyaret ile duada bulunarak, Damgan ve Simnan(4).üzerinden Rey'e varmıştı. Yolda ve buradaki katılmalar ile ordusu 200.000'e ulaşmıştı(5).Böyle olmasına rağmen bizzat Timurlu tarihçilerinin de ifâdesine göre, herkes Türkmenler ile savaşı düşünerek, sonuçtan pek te ümitli görünmüyorlardı(6).

Bu ruh hali içinde, öncü olarak gönderilmiş bulunan emîr Şah Melik, Pâyende adlı adamını Yusuf Beg'e göndererek barış isteğini tekrarlamış, Sultaniye ile Kazvin'i Çağataylar'a bıraktığı taktirde, Suriye ve Rum'a kadar Azerbaycan ile Arab Irak'ının kendisine bırakılacağını ifâde etmişti. Yusuf Beg bu teklife râzı olmadığı gibi, Şah Melik'in adamını Tebriz'de hapsettirmiş, hazinede ne varsa askerlerine dağıtarak savaşa hazırlanmıştı. Öte yandan belki biraz da Osmanlıları harekete geçirmek için, ama ne olursa olsun Kara Koyunlularca da Çağatay hükümdarına çok büyük emeller atfolunuyor, Kara Yusuf'un Osmanlı sultanı I.Mehmed'e yazdığı mektubunda, Şahruh'un Boğazlara kadar olan yerleri istilâ edip, Balkanlardan Deşt-i Kıpçak'a , Derbend'den Azerbaycan'a dönmek niyetinde olduğu söyleniyordu(7).

Şahruh ise istihareye yatıyor, yardım için Tanrı'ya yakarıyordu. O,bu maksatla yanındaki hâfızlara Fetih sûresini okumalarını buyurmuş ve 12.000 kere Fetih sûresi okunmuştu.

Orduya savaş düzeni vermekle meşgul olan Çağatay hükümdârı Emîr Yusuf Hoca'yı haber toplamak üzere Kazvin taraflarına gönderdi. Kara Koyunluların Kazvin vâlisi tutunamayacağını anlayarak, Mirza Cihanşah'ın bulunduğu Sultaniye'ye geldi.

1-**Zubdetü't-Tevârih**,551a;**Matla' Sa'deyn**,s.396-97.

2-**Zubdetü't-Tevârih**,551b;**Matla' Sa'deyn**,s.397.

3-Gösterilen yerler. **Mücmel-i Fesihî**(s.240) ve **Ravzatu's-Safa**(VI,650)'da da böyledir. **Habibü's-Siyer**(III,605)'de her halde baskı hatası olarak panzdehum yerine yazdehum yazılmıştır.

4-Şahruh, vardığı her yerde olduğu gibi, burada da Rükneddin Alâuddevle-i Simnanî'nin türbesini ziyâret etmiş, Hezare Moğolları orduya burada katılmışlardı(**Zubdetü't-Tevârih**,552a;**Matla' Sa'deyn**,s.400).

5-Şahruh'un Herat'taki Zagan bağından hareket ile Rey'e gelinceye kadar bütün konaklama yerleri müverrihlerce günü gününe kaydedilmiştir.

6-**Zubdetü't-Tevârih**,552b;**Matla' Sa'deyn**,s.401;**Kara Koyunlular**,s.107.

7-Feridun Beg,I,152.

Şahruh, hâkiminin ayrılması üzerine Kazvin'e ordu göndermiş, fakat ahalisine dokunulmamasını buyurmuştu. Mirza Cihanşah'a gelince, o, Çağatayların ilerlemekte olduklarını öğrenince, kaleyi berkitip, erzak yığarak onları beklemeye başlamıştı(1).Fakat aniden Tebriz tarafından gelen bir haberci, babasının Ucan yöresinde öldüğünü, yanındaki Türkrmenlerin ise dağıldıklarını bildirince, durum birdenbire değişmiş, Cihanşah ve yakındakiler kaledeki erzakı yükleyip, kıymetli eşyayı yanlarına alarak Sultaniye'yi terk ile kuzeye doğru yönelmişlerdi. Aynı zamanda Kazvin civarında haber toplamakla görevli bir kulak, Kazvin yakınlarında Akhoca mevkiinde bulunan Şahruh'a gelerek, Kara Koyunlu beginin öldüğü haberini getirdi (2). Öte yandan aynı gün huzura gelen Sultaniye kadısı, Yusuf Beg'in ölümü ve Cihanşah'ın şehri bıraktığı haberini getirmiş, bu haber Çağatay ordusunda derin bir nefes alınmasına yol açmıştı.

Yusuf Beg'in öldüğünü, ordusunun dağıldığını ve Sultaniye'nin sâhipsiz kaldığını öğrenen Çağatay hükümdârı, bu şehir üzerine yollanmış, oğlu Baysungur'u Tebriz'e öteki oğlu İbrahim Sultan'ı ise Meraga'ya göndererek, kendisi Zilkade ayının 15'inde (21 Kasım 1420) Sultaniye'ye gelmişti(3).Cihanşah'ın ayrılmasından sonra halk kaleye sığınmış ve başlarına geleceği beklemeye başlamışlardı. Fakat Şahruh hiçte onların düşündüğü gibi davranmamış, askerler yağmadan men edilmiş, halkın ise ordu geçinceye kadar kalede kalmaları, daha sonra çıkıp, pazar kurmaları buyurulmuştu. Pazar günü buradan ayrılan hükümdâr, Miyâne, Erdebil ve Mugan üzerinden Zilhicce ayının 8'inde Cuma günü (14 Aralık) Aras suyunu geçip, ertesi gün Arran Karabağ'ına

---

1-**Kara Koyunlular**, s.108;Zubdetü't-Tevârih,553a-b.Fasih'e göre (s.242),Kara Yusuf oğluna gelmekte olduğunu bildirmişti.

2-**Zubdetü't-Tevârih**, 554a;**Matla' Sa'deyn**,s.406:11 Zilkade Pazartesi. O,Zilkade ayının 7'si Perşembe günü(13 Kasım 1420)Sîstan denilen yerde ölmüştü(**Zubdetü't-Tevârih**,556a).Onun ölümü ve şahsiyeti hakkında bk.F.Sümer,**Kara Koyunlular**,109-115.Mısırlı müverrihler(**Kitâbü's-Sülûk**,IV,543;ibn Tagribirdi, **en Nücumü'z-Zâhire**,yay.W.Popper,Berkeley 1915,VI,423)onun zehirlenerek öldüğünü yazarlar. Eğer bu doğru ise, bu işin Şahruh'un öncüsü Şah Melik'in casusları tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Esâsen onun âniden ölümü de şüphe ile karşılanmalıdır. Belki bu yüzden Timurlu tarihçileri onun ölümü sebebini suskunlukla geçip, kaydetmemişlerdir. Hurşah b.Kubad el-Hüseynî(**Tarih-i İlçi-iNizamşah**,yay.Seyyid Mücahid Hüseyn-i Zeydî,New Delhi 1965,s.310)Kulenc(mide rahatsızlığı)hastalığından öldüğünü kaydetmektedir ki, bu da ağılanma ihtimalini kuvvetlendiriyor. Halk arasında da onun zehirlenerek öldürüldüğü söyleniyor olmalıdır. Zirâ Kirman bölgesinde Bem'de yaşayan cağdaş Şeyh Şemseddin İbrahim'in kerâmetleri sayılırken Kara Yusuf'un zehirlenerek öldüğü kaydedilmiştir(Makâmât-ı Tahireddin Muhammed ve Şemseddin İbrahim-Fragments historiques concernant Bam sous les Timourides et les Qara-Qoyunli"-,yay.J.Aubin,**Ferheng-i İran Zemin**(1955),II,166).Cesedi önce Tebriz'in ileri gelenlerinden Seyyid Muhammed-i Kececî ve başkaları tarafından Tebriz'e götürülmüş, oradan da Erciş'e gönderilerek ata ve dedesinin mezarlarının yanında gömülmüş ise de, bugün türbenin yeri dahi bilinmemektedir(**Kara Koyunlular**,s.112).

3-**Kara Koyunlular**, s.116;**Zubdetü't-Tevârih**,554b;**Matla'Sa'deyn**,s.407.

gelerek kışlamak üzere kondu(1).Oğlu Baysungur'a gelince, Zilkade ayı ortalarında hiçbir güçlükle karşılaşmadan Tebriz'e gelmiş ve burada Kara Yusuf'un Erzincan hâkimi Pir Ömer Beg tarafından tutsak alınarak, Tebriz'e gönderilmiş bulunan Kara Yülük'ün oğlu Yakub Beg tarafından karşılanmıştı(2)

Kışı Karabağ'da geçirmekte olan Çağatay hükümdârının huzuruna etraf hâkimleri veyâ onların elçileri armağanlar ile gelmeye başladılar(3).Havaların ısınmaya yüz tutması ile birlikte Çağatay hükümdârı 824 yılı R.evvel ayının 19'unda(24 Aralık 1421) kışlak yurdundan ayrılarak Tebriz'e doğru hareket etmiş ve üç gün sonra Beylekan'a gelmiş, ayın 27'sinde ise(1 Nisan) Kara Kömek'e gelerek ordugah kurmuştu(4).

Bu sırada Gence ve Berdaa'yı yurt edinmiş bulunan Kara Koyunlu oymaklarından Karamanlı boyu begi Yar Ahmed ayaklanarak Çağataylara âit hayvanları sürmeye başlamıştı. Bunu haber alan Şahruh, oğlu Baysungur'u Karamanlılar üzerine göndermiş ve Mirza, Kara Kömek'ten Gence'ye doğru yola çıkmıştı. Nisan'ın 9'unda Şahruh da Gence'ye doğru yollandı. Yar Ahmed, Çağatay ordusunun üzerine gelmekte olduğunu öğrenince Gence'den ayrılarak, Gürcistan tarafına yollanmıştı. Gence geçildikten sonra Karamanlı boyu üzerine asker sevkedilmiş, Karavul tepeye gelindiğinde,Mirza Baysungur'un Yar Ahmed'i ele geçirdiği haberi alınmıştı. Buradan göç ile Tavus çayı üzerinden Hasan çayına gelindiğinde, İsferzen kalesine sığınmış bulunan Yar Ahmed, başı açık, eli ve boynu bağlı olarak huzura getirildi(5),

Kara Kervan'a konulduğunda Kara Yusuf'un oğullarından İsfend'in adamı gelerek, efendisinin bağlılığını bildirmiş ise de, samimiyetine inanılmadığından Çağatay ordusu Cemâziyelevvelin 18(21 Mayıs)'inde(6). Aras suyunu geçerek,

---

1- Şahruh'un buradan Osmanlı hükümdârına gönderdiği fetihnâme için bk. Feridun Beg,I,160-161.Herat'a gönderilen bir diğer fetihnâmede ise(sureti için bk. Abdulhüseyn-i Nevaî. **Esnâd û Mukâtebât&ı Tarihî-yi İran ez Timur tâ Şah İsmail,** Tahran 1341 h.ş.,s.208-214) Çağatay hükümdârının sevincinden Horasan'daki reayayı vergilerin bir kısmından muaf tuttuğu görülmektedir(s.214).

2- **Kara Koyunlular,** s.116.Emir Şah Melik tarafından daha önce elçilikle Kara Yusuf'a gönderilerek hapsedilmiş bulunan Pâyende ise ölüm haberi üzerine Tebriz ileri gelenlerince özür dilenerek serbest bırakılmıştı(**Zubdetü't-Tevârih,** 556b;**Matla'Sa deyn,**s.412).Baysungur, Yakub Beg'e babasının yanına dönme izni vermiş ve bir süre sonra kendisi de Karabağ'a gitmiştir.

3- Buradan hem Memluk hükümdârı Şeyh'e, hem de Deşt-i Kıpçak hâkimi Uluğ Muhammed Han'a elçi gönderilmişti. Mısır'a gönderilen Muhammed Tayyib'in oraya vardığı sınada Sultan ölmüş ve yerini alan Tatar, elçiye iyi kabul göstererek bir mektupla dönmesine izin vermiş ve elçi 824 yılı Şevval ayı sonunda (ekim 1421) Herat'a gelmişti(**Zubdetü't-Tevârih,** 573b;**Matla'Sa'deyn,** s.467). Aynı şekilde Deşt-i Kıpçak'a giden Sultan Kuşçu da iyi bir şekilde karşılanarak Zilkade (Kasım)ayında Herat'a dönmüştü(göst.yerler).

4- **Zubdetü't-Tevârih,**562b;**Matla' Sa'deyn,**s.436.

5- **Zubdetü't-Tevârih,**563b;**Matla' Sa'deyn,**s.438-441.

6- Hâfız-i Abrû'ya göre(565a)böyledir. Matla'Sa'deyn (s.442) ve ondan naklen Ravzatu's-Safa(VI 658) ve Habibü's-Siyer(III,609)'de ayın 30'unda deniliyor ki yanlıştır. Zirâ Abdürrezzak-ı Semerkandî daha sonra (s.447)ay çıkmadan daha başka olayları anlatmaktadır.

vaktiyle Kara Yusuf'un erzak yığıp, kıymetli eşyâsını sakladığı ve şimdi isfend'in sığınmış bulunduğu Bâyezid kalesi üzerine yürüdü. İsfend, Çağatayların gelmekte olduğunu öğrenince, kaleye kendi hanımlarından biri ile bir miktar asker ve zahire bırakarak ayrılmıştı. Mirza Cuki'nin gayretleri sonucu kale ele geçirildi(1). Bol ganimet ele geçiren Çağatay ordusu buradan, yazları bile kış gibi soğuk geçen Aladağ yaylasına gelmiş, fakat burada fazla eğlenmeyerek, ordunun bir kısmı etraftaki baş kaldıranlar üzerine gönderildiği gibi, ana kol Abaka Sarayı(2)'ından geçerek, Van gölünü solda bırakıp, Erciş'e geldi. Oradan Ahlat'a doğru yola çıkıldı. Bu sırada etraf hâkimleri ile Kara Yülük Osman Beg'in oğulları Ali ve Bâyezid Begler ile diğer Akkoyunlu begleri huzura geldiler(3).

Mirza İsfend'e gelince, o bu sırada Muş'ta yaylamakta iken, Çağatayların gelmekte olduğunu işitince, Fırat ırmağını geçerek Diyarbekir taraflarına kaçmıştı. Çağatay hükümdârı havaların da ısınmış olmasından dolayı, kaçanları tâkip etmeyerek Tebriz'e dönmek arzusunda idi. Fakat bu sırada Kara Koyunlu İskender ve az önce onu yanına gelmiş bulunan İsfend Mirza'nın birlikte Diyarbekir tarafından Azerbaycan'a yöneldikleri ve Ahlat ile Adilcevaz'a yaklaştıkları haberi işitildi. Çağatay ordusunun henüz uzakta olmadığı ve Anadolu'dan ayrılmadığı bir sırada onların böyle bir teşebbüste bulunmaları pek garip karşılanmış, durumu görüşmek için begler toplandığında Kara Yülük, her iki Türkmen topluluğu arasında ötedenberi süregelen düşmanlıktan dolayı ve az önce yenildiği İskender'den intikam almak için Şahruh'u tahrik ile "Türkmenler ve Kara Yusuf taraftarlarının tamamen yok edilmediği taktirde, ülkenin düzene girmeyeceği ve ahalinin durumunun düzelmeyeceği'ni" söylemişti(4).

Bu sözleri haklı bulan Şahruh, Kara Koyunlu mirzalarının bundan sonra defalarca gönderdikleri barış tekliflerine aldırmayarak, 27 Receb(28 Temmuz) Pazartesi günü Koruk Kurgan mevkiinde konduğunda, Türkmenler de Eleşkird yakınlarında bir çay kıyısında Altın Bahşı(Yahşı ?) denilen yerde ağırlıklarını bırakarak, iki fersah kadar ileride saf tutmuşlardı(5)

Türkmenleri düşündüren tek şey Timurlu ordusunda bulunan fillerdi. Onlar öküzleri fillere benzeterek veyâ üstüne silahlı askerlerin bindirildiği çamurdan fil heykelleri yapıp üzerine at sürerek, atlarını fillerine karşı alıştırmaya çalıştılar.

1-**Zubdetü't-Tevârih**,565b-567a;**Matla' Sa'deyn**,s.443-446.

2-Yeri için bk.Hamdullah Müstevfî,**Nuzhetu'l-Kulûb**,yay.Muhammed Debir Siyakî, Tahran 1336h.ş.,s.70.

3-Zubdetü't Tevârih,567a; **Matla'Sa'deyn**,s.447-449;**Şeref HanBitlisî**,**Şerefnâme**,yay. Muhammed Abbasî,Tahran 2343 h.ş.,s.128.

4-**Kara koyunlular**,s.120;Zubdetü't-Tevârih,568b;**Matla' Sa'deyn**,s.451

5-**Zubdetü'k-Tevârih** 569a;**Matla' Sa'deyn**,s.453.Ebû Bekr-i Tihranî'ye göre (**Kitâb-ı Diyarbekriyye**,yay.Necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1962,I,85),Aladağ eteginde ağadeve denelen yerde. Medzoplu Toma'da (**Timur ve haleflerinin Anadolu ve Şark eyâletlerindeki muharebeleri, Ak Koyunlu ve Kara Koyunlular,** 1386-1446,çev.H.D.Andreasyan,basılmamış, Türk Tarih Kurumu Ktb.,nr.28,s.27) Ağu Dağı denilmektedir.

Ayın 29'unda(30Temmuz)Çarşamba günü Kara Koyunlular ile Timurlular arasında savaş başladı.Türkmenler yiğitçe mücâdele ettikleri halde, Çağatayların sayıca üstünlüğü karşısında dayanamamış ve savaş alanından uzaklaşmak zorunda kalmışlardı(1).

Şahruh Azerbaycan hâkimliğini oğulları ve büyük beglerine teklif etmiş ise de, Tezkire sâhibi Devletşah'ın ifâdesine göre İskender'den korkularından bunlardan hiç birisi bu teklife yanaşmamışlar ve bu yüzden Çağatay hükümdârı Azerbaycan'dan ayrılarak Horasan'a dönmüştür(2).

Şahruh'un II.Azerbaycan Seferi:

Şahruh'un I.Azerbaycan seferinden hemen sonra Tebriz, Kara Koyunlu İsfend tarafından ele geçirilmiş, fakat ardından Kerkük taraflarında bulunan İskender gelerek şehri onun elinden almış ve Azerbaycan'da yeniden Kara Koyunlu hâkimiyeti başlamıştı. İskender'in Azerbaycan'a dönmesinden sonra ilk yılları, Şahruh'a baş eğmiş bulunan Doğu Anadolu'daki babasının eski tâbileri olan begleri cezalandırmakla geçmiş;ardından Sultaniye'ye yürüyerek şehri ele geçirdiği gibi, Timurluların Sultaniye, Kazvin ve Zencan hâkimi Hoca Yusuf'u tutsak alarak Kara Koyunluların itibarını iâdeye muvaffak olmuştu(3)

Çağatay hükümdârının bu olup-bittiyi kabul etmesi tabiî ki mümkün değildi. Ayrıca ötedenberi batıda kendilerine bağlılığını her vesile ile gösteren Ak Koyunlu Kara Yülük'ten bâzı haberler de almış olmalıdır. Zirâ, Ak Koyunlu begi Erzincan yöresinde bulunduğu bir sırada Memlûk ordusu gelerek Urfa'yı kuşatmış ve etrafı yağmalamıştı(4). İşte hem İskender'e haddini bildirmek, hem de

---

1-**Kara Koyunlular**,s.123;**Zubdetü't-Tevârih**,572b.

2-**Kara Koyunlular**,s.147.Ebû Bekr-i Tihrani(I,88) ile Rumlu Hasan Beg(s.133) ve Timurlu sahası tarihçilerinden Ca'ferî (**Tarih-i Kebir**,309b;alm.terc.,s.72)'ye göre Şahruh, Azerbaycan hâkimliğini Ak Koyunlu Kara Yülük Osman Beg'in oğlu Ali Beg'e bırakmıştı. Böyle bir seferin sonunda onun Azerbaycanda kendine taraftar birini bırakmadan ayrılmasına ihtimal verilemez.

3-**Kara Koyunlular**,s.127;**Matla' Sa 'deyn**, s.600-601; **Tarih-i Kebir**, 310b;alm.terc.,s75.Memlûk tarihçilerine göre(Makrizî,IV,811;İbn Tagrıbirdi, VI,649),İskender'in bu seferi Şahruh'un Kara Koyunlular üzerine yürümesine sebep olmuştu. Esasen bu husus Çağatay hükümdârının daha sonra Herat ve Semerkand'a gönderdiği fetihnâmelerde de açıkça görülmektedir. Herat'a gönderilen fetihnâmenin sûreti için bk. Abdülhüseyn-i Nevaî, **Esnâd'** s.219-223. Semerkand'a gönderilen fetihnâmenin sûreti ise **Ferâid-i Gıyâsî**(Fâtih Ktb.,nr. 4012,465.-468a) adlı **Münşeât Mecmuâsında** bulunmaktadır.

4-**Kitâb-ı Diyarbekriyye**, I,105-107; Makrizî,IV,806 v.dv.Timurlu tarihçileri de seferin sebebi olarak İskender'in faaliyetlerini gösterirler. Halbuki Osmanlı sahasında yazılmış takvimlerde (msl.bk.Atsız,"Hicrî 858 yılına ait Takvim,"Selçuklu Araştırmaları Dergisi,IV,263; Osman Turan, **İstanbul'un fethinden önce yazılmış tarihi takvimler,** TTK, Ankara 1984,s.24), Memlûklerin, Ak Koyunlulara âit olan Urfa'yı yağmalayıp, Kara Yülük'ün oğlu Hâbil Beg'i tutsak almaları ve Kara Yülük'ün varıp Şahruh'u getirmesinden söz edilmektedir.

Memlûklere bir göz dağı vermek üzere Şahruh yeniden sefere karar vermiş ve etrafa, hazırlanılarak orduya katılmaları buyurulmuştu. Öncü kuvvetlerinin Mirza Baysungur ve Alike Kükeltaş idaresinde yola çıkarılmasından sonra, Şahruh kendisi de 832 yılı 5 Receb (10 Nisan 1429) Pazar günü Herat'tan hareket etti(1).

Ordu Cam, Nişabur, Bistam, Damgan ve Simnan yolu ile 5 Ramazan (8 Haziran) Çarşamba günü Rey'e gelmiş(2) ve tabiî Çağatay hükümdârı her zaman ve her yerde olduğu gibi, yolu üzerindeki şeyh ve evliyâ türbelerini ziyaretten geri kalmamıştı. Rey'de bütün kuvvetlerin toplanması üzerine hareket ile Haziran ayı sonlarında Sultaniye'ye gelinmişti. İskender'in buradaki adamları tutunamayacaklarını anladıklarından çabucak şehri boşaltmışlar ve Timurlu ordusu bayramı burada geçirmişti. Savaş hazırlıkları görüldükten sonra Horasan hâkimi, Türkmenlerin merkezi Tebriz üzerine yönelmiş ve Zilkade'nin 1'inde (2 Ağustos) Tebriz yakınındaki Şenb-i Gazan'da konulmuştu(3).

İskender ise kardeşi Cihanşah ve Ebû Said ile birlikte ordusunu Urmiye gölünün batısındaki Selmas'ta toplamış olup, Şahruh'u bekliyordu. Burada üç gün süren savaşta (17-19 Zilhicce 832/17-19 Eylül 1429)(4). İskender ve sol kanadın idâresini üstlenmiş bulunan kardeşi Cihanşah,yiğitliklerine rağmen yenilerek Doğu Anadolu'ya çekildiler(5).

Şahruh, oğlu Mirza Cuki'yi yanına bâzı begler de katarak iskender'i tâkibe göndermiş, bu tâkip Erzurum'a kadar devam etmiş ise de, İskender'i ele geçirmek mümkün olmamıştı. Şahruh ise Selmas ovasında daha fazla oyalanmayarak, Karabağ'da kışlanmasını buyurmuş ve 833 yılı Muharrem ayının 8(7 Ekim 1429)'inde hareket ile Nahcivan ve Alıncak kalesi üzerinden Karabağ'a gelmişti(19 Safer/17 Kasım)(6)

Burada iken Kara Yusuf'un oğullarından Ebû Said, Şahruh'un katına gelerek, ona bağlılığını bildirmişti. Onun geliş sebebi muhakkak ağabeyi İskender ile aralarında olan geçimsizlik idi. O gerçekten de Şahruh'un katında umduğunu

---

1- **Matla' Sa'deyn**, s.601;**Habibü's-Siyer**,III,618.**Ravzatu's-Safa** (VI,696):5 Ramazan Pazar. Fakat ordunun Ramazan'ın 5'inde Herat'tan hareket edip, 21'inde Sultaniye'ye varması mümkün değildir.

2- **Mücmel-i Fasihî**,s.264.**Matla' Sa'deyn**(s.602):4 Ramazan.

3- **Kara Koyunlular**, s.128;**Matla'Sa'deyn**,s.606.

4-**Matla' Sa'deyn**,s.608;**Habibü's-Siyer**, III,619 ve bütün diğer müelliflere göre:832 yılı 17 Zilhicce Cumartesi günü (17 Eylül 1429). Ancak oğlu Uluğ Beg'e gönderilen Fetihnâme'de (Ferâid-i Gıyâsî, 467a) 17 Muharrem (833) tarihi verilmektedir. Herat'a gönderilen Fetihnâmede (Abdülhüseyn-i Nevaî,Esnâd,s.221) de 17 Zilhicce Cumartesi tarihi kaydedilmiştir.

5-**Kara Koyunlular**,s.129;**Matla' Sa'deyn**,s.606.v.dv.Sevaşın cereyanı için ayrıca sözü edilen Fetihnâmelere bakılmalıdır. Daha önce İskender tarafından tutsak alınan Hoca Yusuf, Türkmen Emîr Baydu tarafından serbest bırakılarak huzura getirilmiş ve Şahruh tarafından bağışlanmıştı(**Tarih-i Kebir**, 311b;alm.terc.,s.77).Savaştan sonra Şahruh öfkesinden olacak ki, her askerin iki Türkmen başı getirmesini buyurmuştu(**Tarihi Kebir**, gösteriler yerler).

6- **Matla' Sa'deyn**,s.621;**Ravzatu's-Safa**,VI,700.

bulmuş ve kendisine Azerbaycan bölgesinin hâkimliği verilmişti(1).

Selmas ovasında İskender'in yenilmesi ile Anadolu ve Mısır yolları Timurlu kuvvetlerine açılmıştı. Bu hadise tabiî ki Orta Doğu'nun o zaman için en kudretli devletlerini endişeye sevketmişti. Üstelik bu sırada Osmanlı devleti Selânik yüzünden Venedikliler ile anlaşmazlığa düşmüş olup, Venedikler Selanik işini kendi yararlarına uygun bir şekilde sonuçlandırabilmek için Şahruh'un taarruz edeceği tehdidini bir silâh olarak kullanmaktan geri kalmıyorlardı(2).Bu sırada Selânik Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş olmakla beraber, Şahruh'un henüz Karabağ'da bulunmasından dolayı Venedikliler şehri geri almak ümidi ile Selânik'e saldırma kararı bile almışlardı(3).İşte tam bu sırada Şahruh'un Karabağ'dan Horasan'a dönme kararı alması her iki devlet mensuplarına , yâni Osmanlılar ve Memlûklere derin bir nefes alma imkânını vermişti.

Kışı Karabağda geçiren Çağatay hükümdârı, Azerbaycan işlerini bir düzene koyduktan sonra, dönmeye karar vererek 833 yılı Şa'ban ayının 11(5 Mayıs 1430)inde Karabağ'dan ayrılmış(4) ve ertesi yılın Muharrem ayının 8 (26 Eylül 1430)'inde Herat'a varmıştı(5).

Şahruh'un III.Azerbaycan Seferi:

Selmas savaşından sonra Karabağ'a Şahruh'un yanına gelerek, ona bağlılığını bildiren Kara Koyunlu Ebû Sa'id'in Azerbaycan hâkimliği ancak birkaç ay devam edebilmişti. Zira 835(1431/32) yılında Azerbaycan tarafından gelen haberciler İskender'in Ebû Sa'di'i öldürerek,bölgeye hâkim olduğu ve zulümlerde bulunduğu haberini getirmişlerdi(6).

1-**Kara koyunlular**,s.131;**Matla' Sa'deyn**,s.622.Bu tefviznâmenin sûreti için bk.Münşeât, Ayasofya Ktb.,nr.4155,94a-95b.Abdürrezzak-ı Semerkandî,Çağatay hükümdârının Karabağ'da bulunduğu sırada Frenk, Mısır ve Şam ülkelerinden armağanlar ile elçilerin geldiğini ifâde etmektedir(s.622 ve ondan naklen **Ravzatu's-Safa,** VI,700. Bu ikincisinde ayrıca Rum elçilerinden söz ediliyor). Buradaki Frenk elçisinin Bizans veyâ daha büyük bir ihtimal ile Venedikten gönderilmiş olması muhtemeldir. Esâsen daha önce Bizans ve Trabzon Rum İmparatorlarının Şahruh'u bekledikleri ifâde edilmişti.

2-isl.Ansk.,"Murad II" madd.,604.

3-Gösterilen yer.

4-**Matla' Sa' deyn,** s.624;**Mücmel-i fasihî**,s.265.Mirhvand(VI,700) ve Hvandmîr(III,620)'e göre ise ayın 15'inde.

5-Çağatay hükündârı Kara Koyunlulara gâlip geldikten sonra, Azerbaycan Türkmenlerinden bir kısmının Horasan'a göçürülmesini buyurmuştu. Şahruh'un bunu yapmasının sebebi herhalde Kara Koyunlu ulusunu zayıflatmak istemesi ile ilgilidir. Zira 836(1432/33) yılında bunları kaydetmeğe giden Seyyid Gıyâseddin-i Yezdî, 10.000 evden fazla olduklarını tesbit etmişti(**Matla' Sa'deyn**,s.644). Abdürrezzak-ı Semerkandî daha sonraları 870(1465/66) yılında Türkmenlerin zulmünden kaçan 15.000 evlik bir topluluğun daha Horasan'a geldiklerini kaydeder(**Matla' Sa'deyn**,s.1296).

6-**Kara Koyunlular**,s.132;**Matla' Sa'deyn**,s.640. Târihu'l-Gıyasî müellifine göre Ebû Said 836 yılında Erdebil'de öldürülmüştü (Marianne Schmidt Dumont, **Türkmenische Herscher des 15.Jahrhunderts in Persien und Mesopotamien nach dem Târih al-Gıyatî**, Freiburg 1970, metin,s.9;terc.,s.111).

İskender'in yeniden duruma hakim olmasından sonra Van gölü civarının idaresine memur ettiği oğlu Yar Ali, ahaliden o zamana kadar görülmemiş ağır vergiler almış, bu ise ahalinin onu babasına şikâyet etmesine yol açmıştı. Bunu üzerine İskender oğlunu katına çağırmış,fakat Yar Ali babasınmdan çekindiğinden Şirvanşah Halilullah'ın yanına sığınmıştı(835/1431-32)(1)

Kara Koyunlu tehlike ve tehdidinden dolayı ötedenberi Timurlulara sâdık kalan ve Şahruh'in I.Azerbaycan seferinden sonra Mirza Ebûbekir'in kızının Şirvanşah Halilullah'a nikâhlanması üzerine, Şirvanşahlar ile Çağataylar arasında dünürlük bağları da kurulmuştu. Halilullah kendisine sığınan Yar Ali'yi babasının isteyeceğini biliyor, tutuklayıp geri vermez ise, İskender'in kendi üzerine yürüyerek, başına işler açacağını tahmin ediyordu. Bundan dolayı o Yar Ali'yi tutuklayıp, deniz yolu ile Herat sarayına gönderdi(2).

Gerçekten de Şirvan hâkiminin korktuğu başına gelmiş ve İskender Şirvan'a girerek, ülkeyi yağmaya başlamış, Şirvanşah korkusundan Mahmudâbâd mevkiine kaçmıştı(3). O buradan adamlarından birini Herat'a göndermiş ve Şahruh'un katına çıkan haberci, İskender'in Azerbaycan'a hâkim olduğu, Şirvan'a girerek ülkeyi yağma ve halka zulmettiğini, efendisinin onun bu hareketlerine bir

---

1-**Kara Koyunlular**,s.132.

2-**Matla' Sa'deyn**,s.644;Ca'ferî'ye göre(**Tarih-i Kebîr**,313a; alm.terc.,s.80) o,İskender'in oğlu ve haremini ele geçirerek Herat'a gönderlmişti. Makrizî, daha önce İskender'in Şirvan'a yürüdüğü,, Şirvanşah Halilullah ile savaştığı, bir gün avlanmak üzere ordugâhtan ayrıldığında, Halilullah'ın ordugâhı basarak, İskender'in oğlu, kızı ve hanımını ele geçirip, oğlanı Herat'a; kızı ve hanımını ise yanında alakoyduğunu, buna canı sıkılan Türkmen beğinin öfkesinden her yeri yağmalayıp, katliâmda bulunduğunu, Şirvanşah'ın kızı ve hanımını ele geçirdiğini ifâde eder(IV, 950 v. dv.). O, Herat sarayında iyi bir kabul görmüş, mirzalar ile birlikte Çağatay örf ve âdetlerine göre yaşamaya başlamıştı. Fakat zamanla Şahruh'un Horasan'a göçürdüğü Kara Koyunlu ulusuna mensup bâzı Türkmenler onun etrafında toplanmaya başlamışlardı. Durum böyle iken bir gün Şahruh, yeni imal edilen bir mancınığın atışını görmek üzere şehrin kuzeyine gitmişti. Bütün halkın toplandığı ve hükümdârın atışı bir tepe üzerinden seyrettiği sırada Türkmen mirzası da oraya gelmiş ve kaynakların ifâdesine göre, halk şehzâdenin yakışıklılığını görmek üzere onun tarafına doğru koşuşmuşlardı. Şahruh'un buna canı sıkılmış ve daha sonra bu genç mirzanın tutuklanarak Semerkand'a gönderilmesini buyurmuştu(**Kara Koyunlular**, s.132; **Matla'Sa'deyn**, s.644 v.dv. Onun böyle basit bir sebepten ötürü tutuklanıp, Semerkand'a gönderilmiş olmasına inanmak güçtür. Çağatay hükümdârı muhakkak onun Horasan'a yerleştirilmiş bulunan Türkmenlere dayanarak ayaklanacağından şüphelenerek bu yola başvurmuş olabilir. Gerçekten de Semerkand'da hapsedilen bu mirzanın adı daha sonra birçok olaylara karışmış, Şahruh'un ölümünden sonra Uluğ Beg'in Horasan saferine katılmış, fakat tekrar fitne çıkaracağı kaygısı ile bu sefer Herat'ın 10 fersah kuzey doğusundaki Niretu kalesinde hapsedilmiş iken, beglerden Ebu Said ile birlikte 1448 yılında 20 gün kadar bir süre ile Herat'a bile hâkim olmuş, aynı yılın Zilhicce ayı sonunda(Şubat 1449) Baysungur'un oğlu Mirza Babür tarafından öldürülmüştür(**Matla' Sa'deyn**,s.965) Muniüddin Muhammed Zemçi-i İsfizârî, **Ravzatu'l-Cennât fî Evsafı Medineti Herat**, yay. Muhammed Kâzım İmam, Tahran 1339 h.ş.,II,147).

3-İlhanlı hükümdârı Gazan Mahmud Han'ın adı ile ilgili olan bu yer için bk. Guy le Strange, **The Lands of the Eastarn Caliphate**, London 1966,s.176.

son verilmesini dilediğini arzetmişti(1). Halilullah ayrıca Kara Koyunluların düşmanı Ak Koyunlu Kara Yülük Osman Beg'e de baş vurmuş ve bunun üzerine Erzurum'a gelerek şehri ele geçiren Ak Koyunlu begi burasını oğullarından Şeyh Hasan'a verdiği gibi, olanları Şahruh'a da bildirmişti(2).

Önce Mirza Ebu Said'in ağabeyisi İskender, daha sonra 836(1433) yılı sonlarında Kara Yusuf'un oğullarından Bağdad'da bulunan Şah Mehmed'in Gâverudlu Baba Hacı tarafından öldürülmesi, Kara Koyunlu mirzaları arasındaki geçimsizlikleri arttırdığı gibi, Şirvan hâkiminin yardım isteği ile adam göndermesi, Memlûklerin kendisini metbû tanıyan Kara Yülük'ün merkezi Amid'i kuşatmaları(3), Çağatay hükümdârını ister istemez batıya yeni bir sefer açmaya mecbur bıraktı. Fakat beglerin hemen hemen hepsi bu seferin açılmasına karşı çıkmışlardı. Herhalde onlar daha önce açılan iki seferin bir fayda sağlamadığı, dolayısı ile bu sefere gerek olmadığı düşüncesinde olmalıdırlar.

Çağatay hükümdârı sefere çıkmaya o kadar kararlı idi ki, sonbaharın sonuna gelinmiş olduğu halde, her tarafa sefer hazırlığı görmeleri buyurulmuş, Emîr Nizâmeddin Fermanşeyh Herat'ta bırakılarak, 2 Rebiyülâhır 838(5 Kasım 1434) tarihinde Herat'tan hareket ile, her seferinde olduğu gibi, yolu üzerindeki şeyh ve evliyâ türbelerini ziyaret ede ede Cemaziyelâhır ayı ortalarında (Şubat 1435) Rey'e ulaşmıştı(4). Buraya gelindiğinde soğuklar artık iyice bastırmış bulunduğundan, Şahruh, kışlanması ve gerekli hazırlıkların görülmesini buyurmuştu. Burada iken etraf hâkimleri ile bâzı Kara Koyunlu begleri huzura geldiler. Şahruh ayrıca daha önce kendisini metbû tanımış bulunan ve üstelik kardeşi İskender ile de arası açık olan Van'daki Cihanşah'ı yanına çağırmıştı(5). O, Zilhicce (Temmuz) ayı ortalarında Şahruh'un huzuruna çıkmış ve kendisine Timurlularda hâkimiyet alâmeti olan kemer, külâh ve murassa kılıç

1-**Kara Koyunlular**,s.133;**Matla' Sa'deyn**,s.670 v.dv. Ermeni tarihçisi Toma'ya göre (Türkçe terc.,s.39), Şirvanşah, yanına ülkesindeki bâzı kadı ve müderrisleri de alarak bizzat Şahruh'un yanına gitmiş, başlarına toprak döküp, yakalarını yırtmak sureti ile İskender'in yaptıklarını Çağatay hükümdârına anlatmışlardı. Makrizî, ayrıca Tlalilullah'ın kendi hanımını da Şahruh'un hanımına gönderdiğini ilâve eder(IV,951).

2-**Kitâb-ı Diyarbekriyye**, I, 107 v.dv.

3-Sultan el-Melikü'l-Eşref'in 1433 yılında Amid ve Urfa'nın kuşatılmasına kadar varan bu seferi hakkında bk. Aynî, **Ikdu'l-Cuman fî Tarihi ehli'z-Zemân**, Veliyüddin Efendi Ktb.,nr.2396,653-657; Makrizî, IV,895-897; İbn Hacer, **İnbau'l-Gumr,bi Ebnâi'l-Umr**, Veliyüddin Efendi Ktb.,nr.2341,167a-169b; İbn Tagrıbirdi, VI, 685-87.

4-**Matla' Sa'deyn**,s.673; Hasan-ı Rumlu,s.212.Abdürrezzak-ı Semerkandî'ye göre orduda filler de bulunuyordu.

5-**Kara Koyunlular**,s.134.Bütün kaynaklarda da böyledir. Ancak Ca'ferî, onun ordu henüz Rey'de iken değil çok daha sonra, Şahruh Hoy'a geldiğinde Emîr Çakmak ve Kanaşirin'in Van civarında bulunan Cihanşah üzerine gönderilmesine karar verildiğini, onlar Ferâgen köyüne vardıklarında bunu öğrenen Cihanşah'ın, beglerinden Pîr Ahmed'i itaat ettiğini bildirmek üzere gönderdiğini ve onun Çağatayları Van kalesi civarındaki bir değirmen yanına getirip kondurduğu, önce emîr Bâyezid'in İskender'in 8 begi ile çıktığı ve daha sonra Cihanşah'ın kaleden inip Çağataylara toylar verdiği, ancak utancından Şahruh'un yanına varacak yüzü olmadığını, beglerin, Şahruh'un kendisini bağışladığını söylemeleri üzerine, orduya yöneldikleri, Çağatay ordugâhına

kuşandırılmışt(1). Şahruh bizzat Azerbaycan'a yürümeden ordugâha gelen bâzı Kara Koyunlu beglerini Cihanşah'ın yanına katarak, İskender'in hâkim olduğu yerleri ele geçirmeye memur etmiş olduğu gibi, oğlu Cuki Mirza ile Şirvanşah Halilullah'ı da iskender üzerine göndermişti(2).

Baharla birlikte kışlak yurdundan ayrılan Şahruh, Kazvin, Sultaniye, Zencan, Miyâne üzerinden Ucan'a gelerek konmuş ve Tebriz ileri gelenleri ile ulemâ tarafından karşılanmıştı(3). İskender'e gelince, o, üzerine gelenler karşısında tutunamayacağını anladığından Tebriz'i bırakarak, bilinmeyen bir istikamete doğru yollanmıştı. Şahruh Tebriz üzerine geldiğinde, İskender hakkında haber toplamakla görevli casuslar onun Alıncak kalesinde olup, orada birçok inşaatta bulunup, atları için ahırlar yaptırdığı haberini getirmişlerdi. Bunun üzerine Şahruh Alıncak üzerine gidilmesini buyurmuş, fakat Çağataların gelmekte olduğundan dolayı İskender, hanımı, çocuğu ve emvâlinin bir kısmını orada bırakarak Kabban yoluna düşmüştü. Ancak o artık buralarda tutunamayacağını pek alâ anlamıştı. Bayram Beg'in kızı olan hanımı Şâhım'ı bir oğlu ve bâzı emvâli ile orada bırakarak bu sefer Anadolu'ya doğru yollandı(4). Böylece 839(1435) yılı başlarında Azerbaycan'da Timurluların hâkimiyeti yeniden tesis edilmiş oldu.

İskender'in Anadolu'ya doğru kaçması üzerine Şahruh, Kara Koyunluların düşmanı Ak Koyunlu Kara Yülük Osman Beg'e haber göndererek, onun yolunu kesmesini bildirmişti(5). Esasen daha Rey'de kışladığı sırada İskender üzerine gönderilen ve her halde Karabağ'da tekrar babasına katılan Mirza Muhammed Cuki, yenilen İskender üzerine gönderilmiş ve onu tâkip ederek Çoban köprüsüne gelmiş bulunuyordu(6).

Timurlu kuvvetlerinin yaklaşması üzerine geçmelerine izin verilmesi için İskender, Kara Yülük'e başvurmuş ise de, onun bu isteği yolunu kesen Ak Koyunlu begi tarafından kabul edilmemişti.Taraflar arasındaErzurum yakınında

---

yakınlaşınca Emîr Cihanşah tarafından karşılanarak huzura çıktığını uzun uzun anlatmaktadır(**Tarih-i Kebir**, 315a-b; alm.terc.,s.84-85).Buna benzer bir kayda Ermeni Hovannes'te de rastlıyoruz("H.D.andreasyan, XIV.ve XV.Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar",**Tarih Enstitüsü Dergisi** (1972),3,115).

1-**Matla' Sa,'deyn**,s.675.

2-**Kara Koyunlular**,s.134.

3-Ca'ferî'ye göre, Tebriz ahalisi Şahruh'tan şehre âdil bir Daruga tâyin etmesini istemişler ve Alike Kükeltaş'ın adamlarından emîr Berat Hoca Bahşı tâyin edilmişti(**Tarih-i Kebir**,314b;alm.terc.,s.82).

4-**Tarih-i Kebir**, 315a;alm.terc.,s.83.

5-Ca'ferî'ye göre Kara Yülük'ün Şahruh'a, İskender'in yolunu kestikleri ve eğer yardım edilecek olursa onu sıkıştırabileceklerine dâir haber göndermesi üzerine Çağatay hükümdârı oğlu Cukî'nin yanında 60.000 kişilik kuvvet ve Şirvanşah Halilullah, Emîr Baba Hacı, Emîr Yusuf Hoca ,Emîr Yusuf Celil ve Emîr Muhammed-i Emîrem gibi begleri katarak İskender'in üzerine göndermişti(**Tarih-i Kebir**, 316b;alm.terc.,s.86.

6- **Kara Koyunlular**,s.135; **Kitâb-ı Diyarbekriyye**, I, 112; Hasan-ı Rumlu,s.215.

büyük bir çarpışma olmuş, Ak Koyunlular yenilmiş, yaralanan Kara Yülük Osman Beg ise getirildiği Erzurum'da ölmüştür(1).

Akkoyunluların beglerini de kaybederek yenilmeleri üzerine, İskender Erzurum'a girmiş, fakat Çağatay şehzadesi Mirza Cuki'nin yaklaşması üzerine vaktiyle babası Kara Yusuf'un yaptığı gibi, Osmanlı ülkesine sığınmak üzere buradan ayrılmıştı. Çağataylar savaş alanına gelince, bir fersah boyunca ölülerin birbiri üstüne yığılı olduklarını görerek dehşet içinde kalmışlardı. Mirza Cuki bu havalide Türkmenleri sâdece yağmalamakla yetinmiş, nedense İskender'i Akşehir'e kadar tâkip ederek geri dönmüştür. Esasen bu sırada Şahruh, Anadolu'da bulunan oğluna dönmesi emrini verdiği gibi, kendisi de Karabağ'a doğru yola çıkmış ve kışlamak üzere Rebiyülahır ayının 20(12 Kasım 1435)'sinde Karabağ'da konmuştur(2).

Burada iken Hürmüz ve adaların vergisini getirmiş bulunan Şeyh Nureddin Muhammed b.Mürşidüddin Cüneyd-i Kâzerûnî elçilikle Osmanlı pâdişahı II.Murad'a gönderilerek, "İskender'in fitne, fesat, tahrib ve bid'atta bulunduğu, şimdi ise kaçmış olup, o taraflara gelecek olursa yakalanarak kendisine gönderilmesi" istenmiştir(3)

Alıncak kalesi Çağataylar tarafından kuşatılmış olmakla birlikte henüz ele geçirilememişti. Kuşatma devam ederken Cihanşah, Şahruh'tan, İskender'in Alıncak'tan sonra bir ara kaldığı ve kendi oğullarından üçü ile İskender'in oğul ve hanımlarından bâzılarının bulunduğu Kabban kalesini(4) feth için izin alarak, bu kale üzerine gitti. İskender'in beglerinden Bushak, Yasak, Aydoğmuş, Seyyid Ahmed, Azab Ahmed ile İskender'in kayınbiraderi Bayram oğlu Şah Ali ve veziri Seyyid Mahmud burada bulunuyorlardı. Kalede bulunanlar başlangıçta

---

1-Bütün bu olaylar için bk.**Kara Koyunlular**, s.135 v.dv. Burada kaynaklara dayanılarak verilen bilgilere göre savaş 839 yılı Safer(AğustosEylül 1435) ayı başlarında olmuştu. Kara Yülük'ün cesedi oğullarından Şeyh Hasan tarafından Erzurum'da bir mescidin avlusunda gömülmüştür. Abdürrezzak-ı Semerkandî(s.685 v.dv.) ve daimâ ondan nakillerde bulunan Mirhvand ve Hvandmîr gibi Timurlu tarihçileri Ca'ferî hariç bu savaştan hiç söz etmeyerek, Kara Yülük'ün ölümünden habersiz, Mirza Cuki'nin İskender'i takip ile Ak Koyunlulara âit bulunan Erzincan'a geldiği, burada bir süre Kara Yülük ile birlikte kalıp, Cuki'nin, Kara Yülük'ün kızı ile 12 Rebiyülevvel'de nikâhlarının kıyılarak, eğlenceler düzenlendiği kaydedilmektedir. Ca'ferî'nin de ifâde ettiği gibi bu evlilik Kara Yülük'ün ölümünden sonra olmuştu(**Tarih-i Kebir**, 318b;alm.terc.,s.89).

2-**Matla' Sa'deyn**,s.686.

3-**Kara Koyunlular**,s.137;**Matla ' Sa' deyn** ,s.687. Şahruh ayrıca Anadolu'daki bütün diğer hâkimlere de yazı göndererek İskender'i yurtlarına almamalarını istemiştir(İbn Hacer, 187b). Osmanlılara gönderilen elçi, Şahruh'un dönmesinden sonra Herat'a gelmiştir(**Matla' Sa'deyn**,s.697> **Habibü's-Siyer**, III,626). Ayrıca yine bu sıralarda Gürcistan'a gönderilen Mevlânâ Muhammed-i Deşrtî, bura hâkimi Aleksandır tarafından iyi bir şekilde karşılanarak, vergi vermeyi kabul etmiş ve bunu oğlu Dimitri ile göndermişti. Fakat Gürcü prensi orduda alakonulmuş ve bu sefer, ellerinde bulunan müslüman tutsakların serbest bırakılması istenmiş(**Matla' Sa'deyn**,s.688) ve Gürcü prensi tutsakların salıverilmesi üzerine geri gönderilmişti.

4-**Tarih-i Kebir**, 316b;alm.terc.,s.86.

savaşmaya karar vermişler ise de, başa çıkamayacaklarını anladıklarından, Cihanşah'ın yanında bulunan, Memlûk emîrlerinden olup, Timurlulara sığınan Emîr Çakmak ile görüşme teşebbüsüne girişmişlerdi. Çakmak, teslim oldukları takdirde kendilerine zarar gelmeyeceğine dair teminat vermiş ve bunun üzerine kaledekiler teslime râzı olmuşlardı. Gerçekten de bu görüşmelerden sonra Cihanşah'ın oğulları ile, yukarıda adları geçen begler, İskender'in hanımı Şahım ve oğlu kaleden çıkarak teslim olmuşlardı(1).

Alıncak kalesindekilere gelince; Türkmenler uzayıp-giden kuşatmadan dolayı çok güç bir durumda kalmışlardı. iskender'in hanımları Çağataylara haber göndererek, anlaşmak üzere Şahruh'un ordugâhından bir hanımın kaleye gelmesini istediler. Bunun üzerine emîr Çakmak'ın hanımı ve Mirza Baysungur'un kızı olan Fatma Biki kaleye giderek, İskender'in buradaki hanımları ve oğlu ile aşağı indiler(2).

Mirza İskender'in kaçması, öte yandan Harezm'den iç açıcı olmayan haberlerin alınması ve kışın da geçmesi üzerine Çağatay hükümdârı buralarda daha fazla kalmanın esâsen bir fayda sağlamayacağını görmüş bulunduğundan dönmeye karar vermişti. Esasen Harezm tarafından gelen haberci, Özbek hanı Ebû'l-Hayr'ın Deşt-i Kıpçak tarafından gelerek Harezm'e girdiğini, Şah Melik'in oğlu İbrahim'in karşı koyamayarak kaçtığını, şehrin Özbeklere teslim olduğunu ve Özbeklerin, daha önceleri de zaman zaman olduğu gibi bölgeyi yağmalayıp, döndüklerini bildirmişti(3)

Bu durum üzerine Şahruh, dönülmesini buyurarak, 839 yılı Şevval'in 15(2 Mayıs 1436)'inde Karabağ'dan Ucan'a doğru yola çıktı. Aras suyunu kayıklardan kurulu köprü üzerinden geçen hükümdâr, Ucan'a gelince, Azerbaycan hâkimliğini "al tamgalı nişan" ile Cihanşah'a bırakmış(4), Cihanşah'ın toylar düzenleyip, armağanlar takdim etmesi üzerine, o da Kara Koyunlu mirzası ve yanındaki nökerlerine at, altın işlemeli eğerler ve elbiseler, kemer ve külâh verip, "âdil olup, memletin imarına gayret edip, halka ve ibâdet edenlere saygılı olmasını" tenbih ettikten sonra, Horasan'a doğru hareket edilmesini buyurmuş(5)

1-**Tarih-i Kebir**, 316b-317b;alm.terc.,s.87;Hasan-ı Rumlu,s.220 ve 222. Her iki müellif Cihanşah'ın oğulları olarak Hasan Ali, Hüseyin Ali ve Pîr Budak'ın adlarını verirler. Hasan Ali ile Pîr Budak'ın Cihanşah'ın oğulları olduklarını biliyoruz. Hüseyin Ali ise herhalde İskender'in oğlu olmalıdır(bk.F.Sümer,**İsl.Ansk.**,"Kara Koyunlular", 299;Şecere). Müelliflerin İskender'in bir oğlundan söz ederken kim olduğunu çıkarmak mümkün olmuyor. Sayılan Türkmen begleri arasında en nüfuzlu olarak Bushak görülüyor. Fakat iskender'in bu adda bir oğlu yoktur. Şahruh, İskender'in hanımı, Bayram Beg oğlu Şah Ali'nin kız kardeşi Şâhım'ı Cihanşah'a, öteki hanımları ise diğer beglere, İskender'in onlarla şer'i olmayan bir nikâh ile evlendiğini ileri sürerek nikâhlamıştı (Hasan-ı Rumlu,s.222).

2-**Tarih-i Kebir**, 318b-319a;alm.terc.,s.90; Hasan-ı Rumlu, s.221.

3-**Matla' Sa'deyn**,s.687 v.dv.

4-**Matla' Sa'deyn**,s.690. Nişanın sûreti için bk.**Münşeât Mecmuası**, Fatih Ktb.,nr.4012,468a-469a.

5-**Matla' Sa'deyn**,s.690 v.dv.İskender'in bundan sonraki faaliyetleri ve oğlu Şah Kubad tarafından öldürülmesi hakkında bk. **Kara Koyunlular**, s.137-142.O; Tebriz yakınında Ahi Sa'deddin'in mezarı civarında gömülmüş ve daha sonra üzerine

ve Rebiyülahır'ın 2(14 ekim 1436)'sinde Herat'a gelerek, Horasan'ın ileri gelenlerince karşılanmıştı(1).

Böylece Şahruh büyük ümitlerle çıktığı bu seferlerden hiçbirşey elde edemeden dönüyordu. Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem bölgelerinde Kara Koyunlu devletinin varlığından dolayı Timurluların kudretli hükümdârı Şahruh, zamanın diğer iki güçlü devleti Osmanlılar ve Memlûkler üzerine doğrudan doğruya baskıda bulunamamış, Ankara Savaşı'ndan sonra hemen kendini toparlayan Osmanlı devleti, Timur tarafından yeniden canlandırılan Anadolu begliklerini kolaylıkla ortadan kaldırabilmiş; Balkanlarda fetihleri sürdürmüştür.

Şahruh bu seferleri sırasında, Kara Koyunluları zayıflatmak düşüncesi ile Türkmenlerden kalabalık kitleleri de Horasan'a göçürmüştü. Meselâ 1432 yılında 10.000 evden fazla bir topluluk Azerbaycan'dan Horasan'a göçürüldüğü gibi(2); bunu daha sonra 15.000 evlik bir topluluk tâkip etmişti(3). Bunların yeri ise Anadolu'dan göçlerle doldurulmuş, önce Kara Koyunlular ve ardından onlara son veren Ak Koyunluların merkezlerini Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Azerbaycan'a taşımaları ile bu göç daha da hızlanıp, Safevîler devrinde de devam etmiştir. Bu göçlerin olumsuz tesirleri ise zamanımıza kadar gelmiştir.

---

türbe yapılmıştı(Hüseyin Kerbelâî, **Ravzatü'l-Cinân ve Cennâtu'l-Cennân**,yay.Ca'fer Sultan el-Kurraî, Tahran 1344 h.ş.,I,498). Ca'ferî'ye göre ise(**Tarih-i Kebir**, 324a; alm.terc.,s.99) o, Tebriz'de annesinin inşa ettirdiği bir binada defnedilmişti.

1-**Matla' Sa'deyn**,s.692; **Mücmel-i Fasihî**,s.281.

2-**Matla' Sa'deyn**,s.644.

3-**Matla' Sa'deyn**,s.1296.